

Hz. Peygamber (sas) Döneminde Yahudiler

Hız. Peygamber [sas] Döneminde Yahudiler

Yahudiler, Hız. Peygamber döneminin önemli aktörlerinden biridir. Müslümanlarla ilk münasebetleri, hicretten sonra Medine’de yaşayan Yahudi kabilelerle başlamıştır. Ancak o dönemde Yahudiler sadece Medine’de değil Arabistan’ın değişik bölgelerinde de yaşamaktaydı.

Arabistan Yahudilerinin kökeni genelde Babil İmparatoru Buhtunnasr (*Nabukadnezar*) sürgününe dayanmaktadır. MÖ. 586 yılında Kudüs’e düzenlediği seferde Yahudi Mabedi’ni (*Bet ha-Mikdaş*) yıkan Buhtunnasr, buradaki Yahudilerin çoğunu sürgüne yollamıştı. Sürgünden kaçan Yahudilerin bir kısmı Arap Yarımadası’na gelerek Yemen’le Şam arasındaki değişik bölgelere yerleşmişlerdi. Yine bu bölgede yaşayan Hayber Yahudileri ise daha önce Asur Kralı V. Salmaneser zamanında (MÖ. 727-722) buraya sürülmüşlerdi. Orta Arabistan dışında Güney ve Doğu Arabistan’da da Yahudi nüfus ve yerleşimleri bulunmaktaydı. Yemen’de, kökenleri Hız. Süleyman dönemine uzanan cemaatler yaşamaktaydı. Necran ve Hadramevt, bazıları Kuran’a da yansıyan, Yahudilerin özellikle Hristiyanlarla din savaşları yaşadıkları iki yerd. Doğuda ise Uman ve Bahreyn’de de Yahudiler bulunmaktaydı.

İslami kaynaklarda en fazla bahsedilen hiç şüphesiz Medine Yahudileridir. Kökenleri konusunda ihtilaflar olmakla birlikte bu kabilelerden özellikle üçünün soyca İsrailoğulları’ndan; Nadîr ve Kureyza oğulları-

nın ise Harun Peygamber'in soyundan gelen *kohenler (kâhinân)* olduğu kabul edilmektedir. Hz. Peygamber'in eşi Safiye de bir *kohen* ailesine mensuptu.^[1]

Başlangıçta Yesrib şehrinin dışında yaşayan Yahudiler zamanla güçlenerek o dönemde şehrin yerlileri olan Âmâlikalılar ile Cürhümlüler'i yurtlarından çıkarıp şehrin kontrolünü ele geçirmişlerdi.^[2] Ancak tüm Yahudiler şehre yerleşmiş değildi. Hatta Hz. Peygamber'in hicreti sırasında Kubâ köyünde küçük bir Yahudi cemaati yaşamaktaydı. Şehrin hâkimiyeti sonraki dönemlerde buraya Güney Arabistan'dan göç eden Arap Evs ve Hazreç kabilelerine geçmişti. İslam'ın ortaya çıktığı dönemde de şehrin hâkimiyeti bu iki kabilenin elindeydi. Ancak şehir nüfusunun yarısını Yahudiler oluşturmaktaydı. Fakat hem Evs ve Hazreç kabileleri içerisinde, hem de diğer kabileler arasında Yahudiliği benimseyen Araplar da vardı.

A. Hicret Sonrası Müslümanların Yahudilerle İlişkileri

1. Siyasî Alanda İlişkiler

Hicretin ilk yıllarında Yahudiler Medine'de oldukça güçlü idiler. Kitap ehli olmaları sebebiyle Araplar üzerinde önemli etkileri de vardı. Ancak Medine'de İslam'ın varlığı, bölük-pörçük ve birbiriyle savaş halindeki Evs ve Hazreç kabilelerini birleştirdi. Diğer taraftan Hicretle beraber Medine'nin sınırları belirlendi ve bir *Vesika* (Medine Sözleşmesi) hazırlandı. Bu *Vesika*'ya Yahudiler sonradan dahil oldular.^[3] Hz. Peygamber Yahudilerin İslam'a girmeleri için çok gayret göstermişti. Ancak Yahudilerin çok az bir kısmı hariç, İslam'a girmedikleri gibi, önce halkı şüpheye düşürerek kararsızları etkileme, ilerleyen aşamalarda ise toplumu kin, önyargı ve düşmanlıkla doldurma; nihayet Müslümanlara hile ve tuzaklar kurmak suretiyle ortadan kaldırma şeklinde bir strateji takip etmişlerdi.

[1] Vâkıdî, *el-Meğâzî*, nşr. Marsden Jones, Beyrut 1966, II, 441; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser fî Fünûni'l-Meğâzî ve's-Siyer*, nşr. Muhammed el-Îd-Muhiddin Mestû, Medine 1992, II, 401.

[2] F. Buhl, "Medine", *İA*, VII, 459-471.

[3] Yahudilerin bu sözleşmeye Bedir Savaşı'ndan sonra liderleri Ka'b b. Eşref'in öldürülmesiyle korkuya kapılarak dâhil oldukları belirtilir. *Vesika*'da Yahudilerle ilgili hükümlerin güzel bir değerlendirilmesi için bkz. Hamidullah, *İslam Peygamberi*, trc. Salih Tuğ, İstanbul 1990, I, 194-199.

Yahudilerin Hz. Muhammed ve Müslümanlara karşı ön yargılı olmalarının ve İslâm'a karşı mücadelelerinin arka planında şu hususlar yatmaktadır: Öncelikle o dönemde Yahudi din adamlarının cemaatleri üzerinde tartışmasız otoriteleri vardı. Din adamları dünyevî menfaatleri gereği gerçeği gizleme ve cemaatlerini yanlış yönlendirme yoluna gitmişlerdi. Diğer bir sebep de sahip oldukları güçlü dinî ve kültürel gelenektir. Bu güçlü arka plan Yahudilerin İslâm'a karşı direncini beslemiştir. Hz. Peygamber'in İslâm'a davet çağrısına, Yahudilerin "atalarının yollarından ayrılmayacakları"^[4] şeklinde cevap vermeleri, bunu göstermektedir. Yahudilerin karşı çıkışlarının en önemli sebeplerinden biri de hiç şüphesiz ırkçılıktan kaynaklanan üstünlük ve kıskançlıkları idi. Hz. Muhammed'in kendi ırklarından çıkmaması onları, İslâm'a karşı müşriklerle bile ittifak kuracak kadar Tek Tanrıcı geleneklerine aykırı davranmaya sevk etmişti.

Hz. Muhammed, bu önyargı ve düşmanlığın gayet farkındaydı. Buna karşı bir dizi tedbir almayı ihmal etmedi. Öncelikle yukarıda zikri geçen *Medine Vesika'sı* hazırlanmış, ardından da Medine'de Yahudilerin hâkim olduğu pazara alternatif bir pazar kurulmuştu. Bu siyasî ve ekonomik tedbirler yanında kılık kıyafetten, saç stiline kadar alternatif uygulamalarla, özgün bir ümmet oluşturularak Yahudilerin Araplar üzerindeki psiko-sosyal üstünlüğü kırılmıştı. Bu uygulamaların çoğunu Müslümanlar bugün Hz. Muhammed'in sünneti olarak uygulamaktadırlar.

Medine'de köken itibariyle Yahudi olan Kaynukaoğulları, Müslümanlarla akdedilen anlaşmayı bozan ilk kabiledir. Bedir savaşının ardından Müslümanların başarılarını hafife alarak alay etmekle başlayan psikolojik didişme, Müslüman bir kadına yaptıkları tacize kadar uzanmıştı. Bu olay bardağı taşıran son damla oldu ve Medine'den sürüldüler. Nadiroğulları'nın sonunu ise, Hz. Peygamber'e karşı suikast tertip etmeleri getirdi ve onlar da şehirden sürüldüler. Medine'de kalan, köken itibariyle Yahudi olan son kabile Kurayzaoğulları ise, Hendek savaşı sırasında *Vesika*'daki şartlar gereği Müslümanlara yardım etmeleri gerekirken, bunu yapmadıkları gibi, putperest Araplara şehirle ilgili önemli stratejik bilgileri de vermişlerdi. Kuşatmanın kaldırılmasından sonra, bu siyasî tavırlarının hesabı sorulmak üzere mahallelerinde kuşatıldılar. Fazla direnemeyen Yahudiler Sa'd b. Muaz'ın hakem tayin edilmesini talep ederek onun vere-

[4] Bakara 2/170; Mâide 5/104.

ceği hükme razı olacaklarını bildirdiler. Eski müttefikleri Sa'd da, onları Tevrat'tan kendi şeriatlarında ihanete verilen hükümlerle cezalandırdı.^[5]

Müslümanların Yahudi kabilelerine karşı bu tavırları, onlara düşmanlıklarından değil, bizzat onların düzeni bozmalarından kaynaklanmıştı. O dönem İslam toplumunda bu üç kabile dışında sayıları on beşi geçen birçok Yahudi kabilesi Müslümanlarla yan yana yaşamaya devam etmişlerdi. Hatta Hz. Muhammed'in eşlerinden Safiyye ile Reyhane nedeniyle akrabalık ilişkileri dahi kurulmuştu.

Arabistan'ın diğer bölgelerindeki Yahudilere gelince; Hudeybiye sonrası Hayber fethedilmiş, aynı yıl Fedek Yahudileri kendiliklerinden Vâdilkurâ Yahudileri ise bir günlük muhasaradan sonra Hayber Yahudileri'nin yaptığı anlaşma şartları üzere teslim olmuşlardı. Tebûk seferi sırasında da diğer bazı Yahudi kabileleri İslam hâkimiyetini tanıdılar. Bunların her biri farklı anlaşmalarla İslam hakimiyetine girdiler.

2. Gündelik Hayatta İlişkiler

Yahudilerdeki seçilmişlik anlayışı ile asırların getirdiği dışlanmışlık, kendilerini diğer milletlerden üstün görmeye sevk etmiş, bu anlayış dinî literatürlerine de yansımıştır.

Hz. Peygamber'in çağdaşı Yahudilerin “öteki”ne (Yahudi olmayan/*goy*) bakışı bu kabulün üzerine inşa edilmiş; kabul Talmud'da şekillendirilmişti. Yahudilerde “öteki”ne bakışın dönemsel olarak, din adamından din adamına, hatta olaydan olaya farklılık gösterdiğini belirtmek gerekir.^[6] Kuran'da bu ikili tavra, gayet realist şekilde değinilmiştir: Yahudiler özeleinde Ehl-i Kitap'ın bir kısmına bırakılan çok önemli emanetlerin aynen iade edileceği; bir kısmının ise “ümmilere karşı sorumlulukları olmadığı” için çok küçük bir şeyi dahi gasp etmeye çalışacağı belirtilmiştir.^[7] Ayette geçen “ümme” ifadesinin Yahudilerdeki karşılığı “*am ha-arets*”dir. Yahudi geleneğinde bu tabir, “dini kaygısı olmayanlar” için kullanıldığı gibi,

[5] Tevrat'ın konu ile ilgili hükmü için bkz. Tesniye 20/10-14.

[6] Talmud'ta Yahudi olmayana (*goy*) “*Yahudi olmayanların en iyisinin dahi öldürülmesinden*”, “*yargı gününde Yahudi ile Yahudi olmayan arasında bir farkın olmayacağı*”na kadar değişik bir perspektifle bakılmıştır. Mesela bkz. Babil Talmudu, Baba Kama 117a; Avoda Zara 25b.

[7] Âl-i İmrân 3/75.

“Yahudi olmayanlar” için de kullanılmaktadır. Burada ikinci mana kastedilmektedir.

Yahudilerin İslam literatürüne yansıyan olumsuz özelliklerinin başlıcaları şunlardır: Dünya malına çok düşkünlerdi. Hatta bu tutum onları Allah'ı cimri görmeye sürüklemişti.^[8] Yahudiler Hz. Peygamber'e "Muhammed" ya da "Nebi" ve "Resül" gibi peygamberliğini ifade edecek ya da çağrıştıracak şekilde hitap etmiyorlardı. Genelde oğlu Kâsım'a nispetle "Ebû Kâsım" şeklinde hitap ediyorlardı. Bu tutumun, Hz. Peygamber'in, beklenen "kurtarıcı" (*mesih*) olarak ismini ya da sıfatını unutturma veya gölgeleme gayretinden kaynaklandığı aşıkardır. Bir diğer özellikleri ise, Hz. Muhammed ile konuşurken küçük telaffuz oyunlarına başvurmaları idi. Örneğin kendilerine verilen "*selam*"a, "lânet veya ölüm" manasına gelen "*sâm*" kelimesi ile yaptıkları kelime oyunu ile karşılık veriyorlardı. Bunun yanı sıra Kuran'da "*râinâ*" (bize bak, bizi dinle manasında bir hitap cümlesi) yerine aynı anlamdaki "*unzurnâ*" ifadesinin kullanılmasının tavsiye edilmesi,^{[9][10](*)} yine onların bir kelime oyunları sebebiyledir. Yahudiler o hitapla, bir kelime oyununa müracaat ederek İbranice "ra'na" (רנא) şeklinde "şu bizim hayırsız"(1) anlamında kullanıyorlardı. Buna benzer başka örnekler de mevcuttur.^[11]

Öte yandan o dönem Müslüman-Yahudi ilişkilerinin tamamen bu tür olumsuz ilişkiler üzerine kurulmadığının da belirtilmesi gerekir. Çünkü kaynaklarda Hz. Peygamber'le aynı toplumu paylaşmanın gereği olarak medenî ilişkiler içerisinde olan Yahudilerden de bahsedilmektedir.

B. Yahudilerin Sosyo-Kültürel Hayatı

1. Cemaat Yapısı

Asırların getirdiği sürgün tecrübesi Yahudilere birbirini gözetip kollamayı öğretmişti. Bu husus Talmud'ta "*Yahudi, Yahudinin kefilidir*" şeklinde kurala bağlanmıştır.^[12] Nitekim Kureyzaoğulları seferinden sonra bazı

[8] Âl-i İmrân 3/181; Mâide 5/64.

[9] Bakara 2/104.

[10] "يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انظُرْنَا وَاسْمَعُوا..." (*)

[11] Konu ile ilgili bkz. Nuh Arslantaş, *Yahudilere Göre Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, İstanbul 2011, s. 89-91.

[12] Babil Talmudu, Şavu'ot 39a.

Yahudi esirlerin Ebü’ş-Şahm isimli dindaşları tarafından hemen satın alındığı rivayet edilir.^[13] O dönemde diğer Yahudi cemaatlerinden farklı olarak Medine Yahudilerinde cemaat reislerinin, daha çok din adamları olduğu görülür.^[14] İşte bu sebeple din adamları cemaatleri üzerinde tartışmasız otoritelerini kurmuşlardı.

Medine’de Nadîr ve Kureyza kabileleri Harun Peygamber’in soyundan gelmekte idiler (*Kâhinân/Kohanim*).^[15] Kudüs’te Mabed’le ilgili görevleri yerine getiren *kohenler*,^[16] Mabed’in yıkılmasından sonra (MS. 70) ibadetle ilgili vazifelerini büyük ölçüde kaybetmekle beraber, sinagogdaki bazı ibadetlerde üstlendikleri görevler sebebiyle Yahudi cemaatinin saygı duyduğu bir sınıf olarak varlıklarını devam ettirmiş; ancak “zekât” olarak isimlendirilebilecek “*teruma*”dan gelecek payları kesildiği için, yegâne gelir kaynakları cemaatin teberrusu olmuştu. Medine’de Yahudi cemaat liderlerinin Hz. Peygamber’e karşı çıkışlarındaki önemli etkenlerden biri de cemaatten gelecek bu payların kesilmesi endişesi idi. *Kohenlerin* bu tavrı, gerçeğin “dünyevî bir menfaat karşılığında satılması” şeklinde tanımlanmıştır.^[17]

2. Cemaat Kurumları

Yahudilerin Tevrat’tan sonraki en önemli dinî referansı olan Talmud’ta, mutlu bir hayat için her cemaatte bulunması gereken kurumlar şöyle sıralanır: Sinagog, tam yetkili *bet din*, cemaat içi yardımlaşma kurumu (*kupa şel tsadeka*), *mikve* (dinsel havuz), hamam ve tuvalet, tabip (*rofe*), zanaat-kâr, dinsel metinleri çoğaltan müstensih, cemaat kasabı, çocukların eğitimi için ilk ve ortaokulda ders veren öğretmen.^[18] Kaynaklarda açıkça zikredilmese de cemaat olmanın ve cemaat olarak varlığını devam ettirmenin vaz-

[13] Vâkıdî, I, 522-523. Satın alırken onların Yahudiliği terk edip terk etmediklerini de soran Ebü’ş-Şahm’a hanımlar “*Ölünceye kadar kavmimizin dininden asla dönmeyeceğiz*”, şeklinde cevap vermişlerdi.

[14] Cahiliye döneminde din adamlarının cemaat içerisindeki yeri “*Ahbâr Yahudilerden, rahipler Hristiyanlardan, kâhinler ise Araplardan*” şeklinde darb-ı mesel haline gelmişti. Bkz. İbn Seyyidinnâs, I, 125.

[15] Vâkıdî, II, 441.

[16] Bkz. Çıkış 28. Bap.

[17] Bakara 2/79. Yorum için bkz. Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, trc. Beşir Eryarsoy, İstanbul 2006, I, 96; *a.g.e.*, II, 129.

[18] Babil Talmudu, Sanedrin 17b.

geçilmez şartı olan bu kurumlara Hz. Peygamber'in çağdaşı Yahudilerin de sahip olduğu görülür.

Sinagoglar, ibadetin yanı sıra bayram kutlamaları, Yahudi ve Yahudi olmayanlarla ilmi sohbet ve çeşitli kültürel etkinlikler için kullanılan yerlerdi. Yahudilerde cemaatler bir başkan ile iki üyeden oluşan ve “*bet din*” adı verilen üç kişilik konsüller tarafından idare edilmekteydi. Siyer kaynaklarında *bet din* veya benzeri bir kurumdan açıkça bahsedilmese de, Medine Yahudilerinin bir “cemaat evi”ne (veya merkeze) sahip olduğu anlaşılmaktadır. Dönemin literatürüne uygun olarak bu “cemaat evi”ni “Yahudilerin *Dâr ’ün-Nedvesi*” şeklinde isimlendirmek yanlış olmayacaktır. Talmud’un emri gereği her cemaatte ihtiyaç sahibi cemaat üyelerine yapılacak aynî ve nakdî yardımların toplandığı bir “yardım sandığı” bulunması zorunludur. Medine Yahudilerinde de savaş masrafları ve diyetler gibi cemaatin müşterek giderlerinin karşılandığı bir sandık (*kenz*) mevcut olup her Yahudi bu sandığa belli miktarda katkıda bulunmak zorundaydı. Yahudilerde değişik nedenlerle maddî ve manevî temizliğini kaybeden Yahudinin içerisine girip temizlendiği bir havuz olan *mikveye* dair İslam kaynaklarında doğrudan bir bilgi yoktur. Yahudiler korku, cin çarpması, ağrı veya sızı için okuyup efsunlama gibi o dönem tabiplerinin tedavi metotlarını Medine ahalisine öğretmişlerdi. Yahudi tabipler tedavi sırasında Tevrat’tan bölümler okurdu.^[19] Talmud’un emri gereği her cemaatte bulunması gereken bir görevli olan “müstensih”ler (*sofer*), kısaca *SeTeM* olarak ifade edilen *Sefer Tora* (Tevrat) Tefilin ve Mezuza’ların istinsahını yaparlardı. Yahudilerde dinî gereç ve kutsal metinlere rağbetten dolayı *soferlik* kazançlı bir ekmek kapısıydı. Yahudi anlayışında Tevrat’ın öğretimi babanın bir vazifesi olarak kabul edilmekteydi. Ancak okuma yazma bilmeyen aileler çocuklarını Tevrat merkezli öğretimin yapıldığı *bet ha-sefere* (ilkokul) göndermiş olmalıydılar. Tevrat öğrenimi günahlara kefarete addedildiği için çok önemsenmekteydi. İlk dönem kaynaklarda Yahudi eğitim-öğretim kurumlarından bahsi en fazla geçen *beytülmidrastır*. *Beytülmidrasta* eğitim-öğretim faaliyetleri yanında adlî işler de görüşülmekteydi.^[20]

[19] Mahmud Esad, *Tarih-i Dîn-i İslâm*, nşr. Ahmed Lütfi Kazancı-Osman Kazancı, İstanbul 1995, s. 149.

[20] Cevad Ali, *el-Mufasssal fî Târîhi’l-Arab kable’l-İslâm*, Beyrut 1976-1978, VIII, 252; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 187.

3. Yazı ve Dil

Hz. Peygamber döneminde Yahudiler günlük hayatta Arapça konuşuyor; ancak bunu Yahudilere özgü bir aksanla yapıyorlardı. Yazışmalarında ise Arapçanın yanında İbranî harfleriyle yazılmış Arapça kullanmakta idiler. Bunu daha çok aralarında şifreli yazışmalarda kullanıyorlardı. Kültürel açıdan Araplar üzerinde hatırı sayılır etkileri olan Yahudiler, Hicaz bölgesindeki bazı yerleri de İbranîce olarak isimlendirmişlerdi. Örneğin Hz. Osman'ın satın alıp Müslümanların su ihtiyacı için vakfettiği “Bi’ru Rûme”, “Yüksek Kuyu” anlamına gelen “Bi’r Rama” şeklinde aslen İbranîce kökenli bir isimlendirme idi. Öte yandan Kur’ân’da Yahudilere dair anlatılan bazı olayların, kendi kültürlerinden seçilen kelimelerle anlatılması da dikkat çeken bir başka husustur.^[21]

4. Gündelik Hayat

Medine Yahudileri bir veya iki katlı ve bahçeli evlerde yaşıyorlardı. Onların evlerini diğer Arapların evlerinden ayıran en önemli hususiyet ise bu yapıların “kale” ve “hisar” formatında olmalarıdır. Yahudiler dinî gereklilikten dolayı evlerin dış kapılarına, parşömen üzerine yazılan ve eve her giriş-çıkışta öpülen, *Şem’a* duasının yer aldığı “mezusa” adı verilen kutucuklar takmakta idiler. Sürgün edildiklerinde (4/625) Nadîroğulları'nın kapılarının sövelerini dahi söküp hayvanlara yükledikleri bilgisinden,^[22] söz konusu kabilenin Yahudi olmayanların eline geçmemesi amacıyla kapı sövelerindeki bu *mezuzaları* söktükleri anlaşılmaktadır.

Yahudiler, Araplarla birlikte yaşamının etkisiyle bölgesel kıyafetleri tercih ediyorlardı. Bunun yanı sıra kendilerine özgü ve ibadetlerinin de bir gereği olan *talit* günlük hayatta da kullanıyorlardı. Dua şalı olan *talit*in yaygın kullanım alanlarından biri de muhtemelen *beytülmidrastı*.

Yahudiler, cemaat dışından evliliği, evlenilen eşin dinine girme korkusu ve Yahudi ırkının korunması düşüncesiyle hoş karşılamamaktaydılar. Buna rağmen cemaat dışı evlilikler yine de olmuştur. Özellikle yakın akraba evliliğini tercih eden Yahudilerde İslam'dan farklı olarak kız yeğenle

[21] Örnekler için bkz. Nuh Arslantaş, “Hz. Peygamber’in Çağdaşı Yahudilerin Sosyo-Kültürel Hayatlarına Dair Bazı Tespitler”, *İSTEM: İslam Sanat Tarih Edebiyat ve Musiki Dergisi* 11 (2008), s. 21-22.

[22] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebevîyye*, nşr. Mustafa Sakkâ ve dğr., Beyrut [ty.], II, 191.

evlenmek caizdi. İslam hakimiyetine girişlerinin ilk iki-üç asrında bu uygulamanın yaygın olduğunu tefsir kaynaklarındaki yorumlardan anlamak mümkündür. Aynı zamanda çok eşlilik de mevcuttu. O dönem Yahudilerinde düğünden önce nişanlıların birbirini görmesine müsaade edilmemekteydi. Hatta birbirine nikâhı düşen kişilerin nikâh olmadan bir araya gelmemelerine özen gösteriliyordu. Düğünde yemek verilmesi âdeti, Müslümanlardaki gibi, o dönem Yahudilerinde de yaygındı. Yahudiler cinsel ilişkinin bir örtü altında olmasını gerekli görüyor; doğum kontrolü için tedbir almayı da haram kabul ediyorlardı. Cinsel ilişkiden sonra gusül alma âdeti de mevcuttu. O dönemde Yahudiler âdetli kadınlarla aynı mekânı paylaşmaz, birlikte yiyip içmez, hatta evlerde dahi kalmalarına izin vermezlerdi. Arabistan'daki Yahudi hanımlar başlarını örtmüyorlardı. Tevrat'ta doğumdan sonra kadının loğusalık halinin bitiminde erkek ve kız çocukları için kurban kesilmesi emredilir.^[23] Ancak bu uygulama Mabel'e bağlı düşünüldüğü için, Hz. Peygamber zamanında tamamen ilga edilmiş durumdaydı. Tanrı ile İsrailoğulları arasında önemli bir ahit kabul edildiğinden Yahudilerde, erkek çocuklar doğumlarının sekizinci gününde muhakkak sünnet (*brit mila*) edilmekteydi.^[24] Çocuklara sünnetle birlikte isim de veriliyordu. Hz. Peygamber'in çağdaşı Yahudiler çocuklarına isim olarak Arap isimleri yanında kendi din ve kültürlerine ait isimler de koymakta idiler.^[25]

5. Cemaat İçi Disiplin

Yahudiler, sürgün sonrası dönemlerde cemaati bir arada tutmak, cemaatin dinî ve ahlakî yapısını korumak için bir takım cezaî yaptırımlar geliştirmişlerdi. Sürgün sebebiyle Tevrat'ın bir emri olmasına rağmen "ıdam" ve "recm" cezalarını uygulayamamış; bunun yerine "kırbaç" ve "*herem*" benimsenmişti. Medine Yahudileri bir dönem fakirler için *recm* (taşlayarak öldürme) cezasını uyguluyor; zenginler için ise "*tecbiye*"^[26](*) cezasını tatbik ediyordu. Ancak bu durum bu haliyle yürümedi ve toplumun alt tabakasındaki kişiler için de tecbiye cezası tatbik edilmeye başlandı.

[23] Levililer 12/6.

[24] Tekvin, 17/9-14.

[25] Konularla ilgili detaylar için bkz. Nuh Arslantaş, "Hz. Peygamber'in Çağdaşı Yahudilerin Sosyo-Kültürel Hayatlarına Dair Bazı Tespitler", s. 25 vd.

[26] (*) *Tecbiyede* zengin, yüzü siyaha boyanıp eşeğe ters bindiriliyor ve kendisine katrana bulanmış bir kırbaçla *celde* (kırbaç) uygulanıyordu.

Kurallara uymayan Yahudiyi, toplumdaki dışlamak anlamına gelen “*herem*”in üç türlü mevcuttu: “*Nezifa*”, “*niduy*” veya “*şam ’ata*” ile “*ahramta*”. *Nezifa*, *herem*in en hafifi olup bir cemaat yöneticisine veya din adamına karşı yapılan saygısızlık durumlarında verilmekteydi. Cezalı kimse bu süre içinde evinde oturur, az konuşur ve pişmanlığını göstermeye çalışırdı.^[27] *Niduy* veya *şam ’ata* ise biraz daha ağırlaştırılmış *herem*di. Dinî ve sosyal kurallarının ihlâlinde verilen bu cezanın süresi ise otuz gün olup bu süreçte pişmanlık duyulmazsa, süreye bir otuz gün daha ilave edilebilirdi.^[28] *Herem*in en ağırı ise “*ahramta*” adı verilen türü idi. Cezalı kimse cemaatten tamamen atılır, dinî ya da sosyal herhangi bir cemiyetten asla kabul görmezdi. Cezayı alan kimse aşağılanır, hakarete uğrar ve saçları da kesilirdi. *Bet din* gerekli görürse mallarını müsadere ederek cemaat malı olarak ilân edebilirdi.^[29] Cemaat üzerindeki manevî baskıyı artırmak için *herem*ler genelde sinagoglar ya da mukaddes kabul edilen mekânlarda ilân edilirdi.

C. Yahudilerin Dinî Hayatı

1. İnanç Esasları

O dönemde Yahudilerin tek Tanrı, Tevrat, melekler, kıyamet, ölümden sonra diriliş, hesap, mizan, cennet ve cehenneme dair bazı inanç ve bilgilere sahip oldukları bilinmektedir. Yahudiler tek Allah’a inanmakla beraber, Allah’ın yalnızca “Yahudilerin Rabbi” olduğunu kabul etmekte idiler. Peygamberlik kurumunu da kendilerine özgü olarak görüyorlardı. Onlara göre Hz. Davud ve Hz. Süleyman gibi peygamberler, peygamberden daha çok kral idiler. Ayrıca o dönem Yahudileri Hz. Üzeyir’i kaybolan Tevrat’ı yeniden yazdığı için “Allah’ın oğlu” olarak kabul ediyorlardı.^[30] Kaynaklarda Hz. Peygamber’in çağdaşı Yahudilerin melek inancına sahip olduklarını gösteren bilgiler mevcuttur. Meleklerin hususi görevleri olduğunu kabul eden Yahudiler, yeryüzüne şiddet, savaş ve kan dökmek üzere indiğini kabul ettikleri Cebrail’e ise düşmanlık besliyorlardı.^[31] Kabir âle-

[27] Babil Talmudu, Mo’ed Katan 16a.

[28] Babil Talmudu, Mo’ed Katan 16a, 17a.

[29] Babil Talmudu, Mo’ed Katan 16a, 17a.

[30] Tevbe 9/30.

[31] Bakara 2/97.

mi konusunda bilgi sahibi olan Yahudiler, yalnız kendilerine has olduğunu kabul ettikleri, ahirette vukû bulacak hesap ve mahşerin Filistin’de olacağına inanıyorlardı. Onlara göre cehenneme girseler bile orada ancak kısa bir süre kalacaklardı. Bu durum onların “seçilmiş” olmasından kaynaklanıyordu.

O dönem Yahudilerinde güçlü bir mesih inancı vardı. Arabistan Yahudileri Araplarla girdikleri her mücadelede onları yakında çıkacak bir mesihle tehdit ediyor (*istiftah*); onlarla asıl, mesihin gelmesinden sonra hesaplaşacaklarını, gelme vakti iyice yaklaşan mesih sayesinde kendilerine boyun eğmeyenlerin el ve ayaklarını keseceklerini ilân ediyorlardı. Aslında bu tehdit Evs ve Hazrec kabilelerinin Hz. Peygamber’i kabul etmelerinde etkili de olmuştur. Kendilerinden çıkmadığı için Hz. Peygamber’e inandırmayan Yahudilerin tersine Medineliler Araplar, Yahudi komşularından duydukları bu kimseye inanmayı tercih etmişlerdir.^[32] Beklenen kurtarıcının Yahudilerden değil de Araplardan çıkması üzerine, o zamana kadar söylediklerini bir çırpıda inkâr eden Yahudiler, son peygamberin risaletine inanmadıkları gibi, O’nun peygamberliğine kendi cemaatlerinden ya da başka gruplardan inanabilecek kimseleri de yanlış bilgilendirmişler; Mekkelilerin Hz. Peygamber’le ilgili sorularına O’nun hakkında kitaplarında hiçbir bilginin bulunmadığı şeklinde yalan söylemişlerdi. Medine Yahudileri bu Mesih’in Harun soyundan olacağına inanıyorlardı. Yalnız bu iddiayı Araplardaki kabilecilik duygusunun Yahudilerdeki yansıması olarak kabul etmek mümkündür.^[33]

2. İbadet ve Dinî Uygulamaları

İlahi bir kökeni olduğu için Yahudilikteki ibadetler, İslam’ın ibadetlerine benzemektedir. İslâmiyet, gayet realist bir şekilde Yahudilikte ilahi asla uygun uygulamaları benimseyip *tahrîf* (orijinalini bozma) veya *tebdîl* (değiştirme) edilen hükümleri kaldırmıştır. Hatta Hz. Peygamber kendisine henüz vahiy gelmemiş olan konularda Ehl-i kitabın hükümlerini uygula-

[32] Yahudilere Cahiliye dönemindeki bu tehditleri zaman zaman Muâz b. Cebel ve Bişr b. Berâ gibi Medineliler Müslümanlar tarafından hatırlatılmış ve iman etmeye davet edilmiştir. Bkz. İbn Hişâm, I, 282; Belâzurî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, nşr. Muhammed Hamidullah, Kahire 1959, I, 239.

[33] Konuyla ilgili detaylar için bkz. Nuh Arslantaş, “Hz. Peygamber’in Çağdaş Yahudilerin İnanç-İbadet ve Dinî Hayatları ile İlgili Bazı Tespitler”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34 (2008/1), s. 56 vd.

lamıştır. Onun Yahudilerin uygulamalarına yönelik muhalefeti ise özgün bir toplum oluşturmak içindir. Medine ve çevresinde yaşayan Yahudiler ihtiyaçlarını giderdikten sonra su ile taharet yapıyorlardı. İhtiyaç giderirken üzerlerine idrar sıçramamasına çok dikkat ediyorlardı. Birkaç farklılık dışında abdestlerinin de Müslümanların abdestine benzediği rivayet edilir.^[34]

O dönemde Yahudiler ibadetlerini cemaatle yapıyordu. İbadetten önce her Yahudinin “*teflin*” adı verilen bir dua kayışı ile “*talit*” adı verilen dua şalı giymesi zorunludur.^[35] Farklı şekillerde ve tahrife uğramış olsa da Yahudilerde namaz ve oruç ibadeti vardı. Yahudiler günlük ibadetlerine “*şofar*” adı verilen bir aletle davet yapıyorlardı. Benzer şekilde şekli ve mekânı değiştirilmiş de olsa hac anlayışı mevcut olmakla birlikte, Mabed yıkıldığından dolayı Hz. Muhammed’in çağdaşı Yahudiler Kudüs’e hac için gitmiyorlardı. Yahudilerde “*teruma*” adı verilen “*zekât*” benzeri bir “*öşür*” vergisi de vardı. Ancak bu ibadet hac ve kurban gibi, *teruma* da mabede bağlı düşünülduğünden, sadece Filistin’deki Yahudilerin bir yükümlülüğü kabul edilmekte idi. Ölmek üzere olan kişinin başında Tevrat’tan bölümler okuyan Yahudiler, ölümleri cemaate ilan eder; cenazelerini ise hiç bekletilmeksizin defnederlerdi. Defin esnasında yüksek sesle muhtemelen Mezmurlar’dan parçalar okulardı. Yahudilerin Filistin’den Babil’e sürülmelerinin ardından iki bölge arasında bazı uygulamalar farklılaşmıştır. Bu sebeple iki ekol veya mezhep ortaya çıkmıştır. Hz. Peygamberin çağdaşı Yahudiler Filistin ekolüne mensuplardı. Suyla taharet yapmaları, hanımlarının mazeret dönemlerinde onlara hiçbir şey yaptırmadıkları gibi, onlarla aynı mekânı dahi paylaşmamaları, cinsel ilişkiden sonra gusül almaları, sinagoglarda icra edilen ibadetlerde çocuklara müezzinlik yaptırmaları, Yahudi olmayanların ebedi cehennemlik oldukları şeklindeki inançları, onların Filistin geleneğine bağlı olduklarını ve buna göre hareket ettiklerin göstermektedir.^[36]

Yahudilerde bir kısmı dinî, bir kısmı da tarihlerinde yaşadıkları önemli günler dolayısıyla ihdas edilen pek çok bayram vardı. Yahudilerde bayramların önemli özelliklerinden biri kutlanan bayrama özgü olarak sina-

[34] Makdisî, *el-Bed ve’l-Tarih*, Kahire: Mektebetü’s-Sekâfeti’d-diniyye, [ty], IV, 36.

[35] Tesniye, 6/8; Sayılar 15/37 vd.

[36] Konuyla ilgili detaylar için bkz. Nuh Arslantaş, “Hz. Peygamber’in Çağdaşı Yahudilerin İnanç-İbadet ve Dini Hayatları ile İlgili Bazı Tespitler”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34 (2008/1), s. 66 vd.

goglarda yapılan uzun süreli ibadetlerdi. Hz. Peygamber dönemi Yahudi bayramları hakkında maalesef çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Kaynaklarda Yahudi Ebû Râfî'nin öldürülmesi dolayısıyla Fısıh (*Pesah*) bayramına örtülü de olsa bir atf yapılmıştır. Purim bayramı ile ilgili olarak da kısa bir bilgi nakledilmektedir. Ayrıca Yahudilerin “*sebt*” (Cumartesi/*Şabat*) günü hiçbir iş yapmamaları gerekiyordu. Bu bir tür zorunlu dinlenmeydi.

Özetlemek gerekirse, Hz. Muhammed'in çağdaşı Yahudiler, kurumsal yapıları, dini hayatları, gündelik hayattaki tutum ve davranışlarıyla Talmudik esaslara göre yapılan ve hayatlarını da bu kurallarına göre düzenleyen tipik Yahudi cemaatlerinin tüm özelliklerini taşımakta idiler. Bu cemaatlerin o dönemde Bâbil ve Filistin'de yaşayan Yahudi cemaatlerinden hiç de farkları yoktu. Bu sebeple Kur'an ve hadîslerdeki Yahudiler ve Yahudilikle ilgili bilgi, değerlendirme ve tenkitler evrensel olup günümüzde de önem ve geçerliliğini hâlâ korumaktadır.

Bibliyografya

Arslantaş, Nuh, *Yahudilere Göre Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, İstanbul 2011.

_____, “Hz. Peygamber’in Çağdaş Yahudilerin İnanç-İbadet ve Dinî Hayatları ile İlgili Bazı Tespitler”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34 (2008/1), s. 55-92.

_____, “Hz. Peygamber’in Çağdaş Yahudilerin Sosyo-Kültürel Hayatlarına Dair Bazı Tespitler”, *İSTEM: İslam Sanat Tarih Edebiyat ve Musiki Dergisi* 11 (2008), s. 9-46.

Belâzurî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir (ö. 279/892), *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, nşr. Muhammed Hamidullah, Kahire 1959.

Buhl, F., “Medine”, *İA*, VII, 459-471.

Cevad Ali, *el-Mufasssal fî Târîhi'l-Arab kable'l-İslâm*, Beyrut 1976-1978.

Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, I-II, trc. Salih Tuğ, İstanbul 1990.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik (ö. 218/833), *es-Sîretü'tü'n-Nebevîyye*, nşr. Mustafa Sakkâ ve dğr., I-IV (İki mücellet), Beyrut [t.y.].

İbn Seyyidinnâs, Ebü'l-Feth Fethüddîn Muhammed (ö. 734/1334), *Uyûnü'l-Eser fî Fünûni'l-Meğâzi ve's-Siyer*, nşr. Muhammed el-Îd el-Hadrâvî-Muhiddin Mestû, Medine 1992.

Mahmud Esad, Tarih-i Dîn-i İslâm, nşr. Ahmed Lütfî Kazancı-Osman Kazancı, İstanbul 1995.

Makdisî, Mutahhar b. Tâhir (ö. 355/966'dan sonra), *el-Bed' ve't-Târîh*, I-VI, Kahire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-diniyye, [t.y.].

Mukâtil b. Süleyman (ö. 150/767), *Tefsîr-i Kebîr*, trc. Beşir Eryarsoy, İstanbul 2006.

Vâkıdî, Muhammed b. Ömer (ö. 207/822), *Kitâbü'l-Meğâzi*, I-III, nşr. Marsden Jones, Beyrut 1966.